

Reykjavík, 21. febrúar 2011

UMSÖGN um þskj. 376 — 310. mál.

Siðfræðistofnun hefur fengið til umsagnar tillögu til þingsályktunar þess efnis að starfshópur verði skipaður sem undirbúi frumvarp til laga sem heimili staðgöngumæðrun.

Á árinu 2009 var skipaður starfshópur sem fór yfir þau álitæfni sem tengjast staðgöngumæðrun. Að mati hópsins, sem skilað álitu til þáverandi heilbrigðisráðherra, er ekki tímabært að heimila staðgöngumæðrun hér á landi að svo stöddu. Meiri umræða þurfi að eiga sér stað áður en svo stórt skref sé stígið. Þrátt fyrir þessa niðurstöðu er nú lögð fram þingsályktunartillaga um efnið.

Þau siðferðilegu álitæfni sem tengjast staðgöngumæðrun eru óvenjulega flókin og margræð því þau snerta móðurhlutverkið, yfirráðarétt kvenna yfir líkama sínum og viðkvæm tengsl foreldra og barna. Þá er rétt að hafa í huga að eitt er að taka afstöðu til þess hvort staðgöngumæðrun geti verið siðferðilega réttmæt í einstökum tilfellum en annað að móta stefnu og smíða löggjöf á þessu sviði, enda eru hagsmunadilarnir ekki aðeins verðandi foreldrar og staðgöngumóðir, heldur barnið sem verður til, fjölskylda staðgöngumóður, heilbrigðisstarfsfólk og raunar samfélagið allt. Reynsla annarra þjóða sem hafa leyft staðgöngumæðrun í einhverri mynd sýnir líka ótvírátt að útfærslan hefur verið vandasöm í framkvæmd og ágreiningsefnin sem rísa afar viðkvæm og sár.

Í þeirri tillögu sem nú liggur fyrir er miðað við nokkur skilyrði sem öll krefjast vandlegrar ihugunar.

- 1) Gert er ráð fyrir að staðgöngumæðrun verði einungis leyfð sem velgjörð en þá fær staðgöngumóðirin ekki sérstaka greiðslu fyrir framlag sitt utan útlagðs kostnaðar. Tilgangurinn með þessu er að koma í veg fyrir markaðsvæðingu meðgöngunnar.

Þar sem þessi leið hefur verið valin, s.s. í Bretlandi, hefur það sýnt sig að mörkin eru oft óljós milli greiðslu á kostnaði við meðgöngu og beinna greiðslna fyrir framlag staðgöngumóðurinnar. Þannig hefur verið tilhneiging til markaðsvæðingar á þessu sviði þrátt fyrir vilja löggjafans.

- 2) Lagt er til grundvallar að verðandi foreldrar og staðgöngumæður geri með sér bindandi samkomulag sem tryggji að hvorki staðgöngumóðir geti hætt við að afhenda barnið né foreldrar að taka við því. Ætlunin með þessu er m.a. að vernda rétt barnsins til foreldra þrátt fyrir að upp geti komið þroska- eða sköpulagsfrávik. Þá er staðgöngumóður skylt að afhenda barnið enda sé það ekki erfðafræðilega skylt henni sé gengið út frá fullri staðgöngu.

Siðfræðistofnun

Háskóli Íslands, Gimli
s. 525 4195, netfang: salvorn@hi.is

Eins og rætt er um í áfangaskýrslu starfshópsins hefur í þeim löndum sem heimila staðgöngu komið upp dæmi um ágreining milli verðandi foreldra og staðgöngumóður, t.d. ef hún vill ekki láta barnið frá sér eða parið neitar að taka við barninu. Flestar þjóðir sem leyfa staðgöngumæðrun telja mikilvægt að skilgreina móður barns að lögum þá konu sem fæðir barnið og að frá þeirri reglu eigi ekki að víkja jafnvel þótt um staðgöngumeðgöngu sé að ræða. Þess vegna hefur staðgöngumóður jafnvel í sumum löndum gefist kostur á umþóttunartíma eftir að barnið fæðist áður en endanlega er gengið frá því lagalega að barnið eignist nýja foreldra. Með því að leggja til bindandi samning um málefnið og að konan sem gangi með barnið og fæði það sé ekki móðir barnsins að lögum við fæðingu vikur þingsályktunartillagan frá því verklagi sem tíðkast hefur í flestum löndum sem leyft hafa staðgöngumæðrun. Það eru fyrst og fremst lönd sem leyfa slíkt í hagnaðarskyni sem telja æskilegt að gera bindandi samninga um móðerni barns í upphafi meðgöngu. Slíkur bindandi samningur ber merki viðskiptasamninga en ekki úrlausna á sviði fjölskylduréttar.

- 3) Með því að gera málsaðilum skylt að gera bindandi samning í upphafi meðgöngu vegur þingsályktunartillagan jafnframt að yfirráðum konu á meðgöngu yfir líkama sínum. Á meðgöngunni geta komið upp fjölmargir ófyrirséðir þættir sem ekki er mögulegt að semja um fyrir fram og rangt að ætlast til að kona í slíkum aðstæðum afsali sér rétti yfir ákvörðunum er snerta hennar eigin þunga og líkama á meðgöngu. Það er einmitt mikilvægt í þessari stöðu að standa vörð um rétt staðgöngumóðurinnar yfir þeim ákvörðunum sem taka þarf á meðgöngu án íhlutunar annarra. Reynslan sýnir að verðandi foreldrar hafa tilhneigingu til að vilja hafa afskipti af staðgöngumóður og lífsstíl hennar og líta þá fremur á hana sem umgjörð um þeirra eigið barn en sjálfstæða persónu sem hefur fullan yfirráðarétt yfir eigin líkama.

Lítið hefur rætt um erfiða stöðu heilbrigðisstarfsfólks í tengslum við staðgöngu en í Kanada hafa verið settar leiðbeiningar um skipulag mæðraverndar með tilliti til þessara þátta þar sem þess er m.a. gætt að fagfólk hittir staðgöngumóðurina eina og að sami læknir annist ekki parið sem á við ófrjósemi að stríða og staðgöngumóðurina.

- 4) Eitt álitaefni tengd staðgöngumæðrun varðar það hverjir eigi að hafa aðgang að þjónustunni. Í þingsályktunartillögunni er einkum vísað til kvenna/para sem ekki geta átt barn vegna legleysis eða skemmda á legi sem er tiltölulega lítill hópur hér á landi, jafnvel færri en 5 þör á ári.

Draga má í efa að hægt verði að einskorða þjónustuna við þennan hóp. Þegar samkynhneigðum konum var heimilaður aðgangur að tæknifrjóvgunum fyrir nokkrum árum varð nokkur umræða, meðal annars í þingnefndinni sem hafði frumvarpið til umsagnar, hvort það mismunaði samkynhneigðum körlum. Meðal annars í ljósi þeirrar umræðu verður varla séð að sanngjarnt geti talist að útiloka samkynhneigða karla frá að nýta sér staðgöngu verði hún á annað borð leyfð. Þá vakna einnig spurningar um það hvort konur ættu að hafa aðgang að þjónustunni vegna annara ástæðna s.s. vegna aldurs eða starfsframa.

- 5) Í þingsályktuninni er gert ráð fyrir að úrræðið verði einkum mögulegt fyrir íslenska ríkisborgara til að koma í veg fyrir að útlendingar komi til Íslands í leit að staðgöngumóður.

Siðfræðistofnun

Háskóli Íslands, Gimli
s. 525 4195, netfang: salvorn@hi.is

Verði þessi þjónusta skilgreind sem heilbrigðisþjónusta mun hún að öllum líkindum standa til boða öðrum konum á evrópska efnahagssvæðinu.

- 6) Full ástæða er til að velta fyrir sér vandamálum tengdum smæð íslensks samfélags í tengslum við staðgöngumæðrun. Þar sem staðgöngumæðrun hefur verið leyfð hefur komið upp ágreiningur við foreldra barnsins óski staðgöngumóðirin eftir að halda tengslum við barnið eftir fæðingu. Í litlu samfélagi getur slíkur ágreiningur orðið enn meira áberandi en í fjölmennari samfélögum og hefur verið lítil gaumur gefinn.

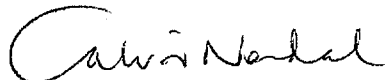
Hér hefur aðeins verið tæpt á nokkrum brýnum úrlausnarefnum en af þeim má ráða hve verkefnið er flókið og hve vandasamt verður að útfæra löggjöf á þessu sviði. Þá er vert að undirstrika að nágrannalönd okkar, s.s. Norðurlöndin, heimila ekki staðgöngumæðrun og því ljóst að við munum marka stefnu á þessu sviði sem litið verður til. Íslendingar hafa raunar gengið lengra í átt til frjálsræðis á sviði tæknifróvgunar en flest Norðurlandanna og stigið nokkur afdrifarík og umdeilanleg skref á síðustu árum án mikillar faglegrar eða samfélagslegrar umræðu. Ákveði þingið að heimila staðgöngu er full ástæða til að endurskoða samhliða ýmis atriði í löggjöf um tæknifróvganir, s.s. um leynd yfir kynfrumugjöf, sem tryggja myndu betur rétt einstaklinga sem getnir eru með þessum hætti.

Síðast en ekki síst er ástæða til að benda á vandann við að afgreiða þetta flókna úrlausnarefni með miklum hraða en samkvæmt tillögunni er stefnt að því að leggja fyrir frumvarp um efnið eigi síðar en 31. mars n.k. Slíkur hraði er að mati Siðfræðistofnunar með öllu óforsvaranlegur og býður í sjálfu sér hættunni heim.

Siðfræðistofnun leggst því gegn því að heimila staðgöngumæðrun án mun umfangsmeiri umræðu og umhugsun.

Margt bendir til að ástæða þessa mikla flýttis sé sú að nokkur pör bíði þess að geta nýtt sér þetta úrræði hið fyrsta. Ef það er mat þingheims að samfélagið eigi að bregðast við vanda þessara einstaklinga leggur Siðfræðistofnun til að skoðaðar verði aðrar leiðir til þess en að staðgöngumæðrun verði heimiluð.

F.h. Siðfræðistofnunar HÍ

Salvör Nordal,
forstöðumaður